

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Т.Л. ГАВРИЛЕНКО

ПЕДАГОГІКА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
"СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА"

Чернігів
2010

УДК 37.091.12:37.013.42

ББК Ч 489.518.4

Г12

Рецензенти:

Торубара О.М.

доктор педагогічних наук, професор
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка

Кивлюк О.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова

Гавриленко Т.Л.

Г12 Педагогіка: методичні рекомендації для студентів спеціальності
"Соціальна педагогіка". – Чернігів: Чернігівський національ-
ний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2010. – 72 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою психолого-педагогічного
факультету Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка
(протокол № 5 від 27.12. 2010 р.)*

© Гавриленко Т.Л. , 2010

ВСТУП

Навчальна дисципліна "Педагогіка" є складовою частиною загальної системи психолого-педагогічної підготовки студентів спеціальності "Соціальна педагогіка". Головне завдання даного курсу полягає в озброєнні майбутніх фахівців ґрунтовними знаннями з теоретичних основ сучасної педагогічної науки, а також уміннями, необхідними для ефективної організації навчання і виховання особистості в умовах становлення Української держави.

Представлені методичні рекомендації розраховані на студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними програмами підготовки бакалавра та побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Пропонований матеріал спрямований на оволодіння студентами теоретико-методологічними основами педагогіки, визначення її ролі, місця і значення в сучасному світі; опанування науковими основами дидактики, теорії виховання та теорії управління навчальним закладом; вивчення сучасного стану та перспектив розвитку системи освіти в зарубіжних країнах.

Методичні рекомендації містять зміст навчальної дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, для самоконтролю за рівнем засвоєння навчального матеріалу, критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів, перелік питань до заліку та екзамену, список рекомендованої літератури до вивчення курсу, короткий словник основних педагогічних понять.

За навчальним планом на вивчення курсу "Педагогіка" передбачено 216 годин, з них: лекційних занять – 60, практичних занять – 50 годин, самостійної роботи – 106. Формами контролю є залік, який проводиться наприкінці 3-го навчального семестру, та екзамен, що складається в 4-му навчальному семестрі.

**СТРУКТУРА ПРОГРАМИ
НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
" П Е Д А Г О Г І К А "**
(за вимогами ECTS)

ОПИС ПРЕДМЕТА КУРСУ

Предмет: Педагогіка

Курс: Навчальний	Напрямок, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів ECTS: 6 Модулів: 4 Змістових модулів: 5 Загальна кількість годин: 216 Тижневих годин: 2/2 ауд.	0101 Педагогічна освіта Бакалавр	Нормативна Рік підготовки: 2 Семестри: III, IV Лекції: 60 год. Практичні: 50 год. Самостійна робота: 106 год. Підсумковий контроль: залік, екзамен

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ теми	Назва змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Всього
	Змістовий модуль I. Загальні основи педагогіки	14	10	18	42
1	Педагогіка як наука про виховання	4	2	2	8
2	Логіка і методика науково-педагогічного дослідження	2	-	4	6
3	Система освіти в Україні	4	2	4	10
4	Загальні закономірності розвитку особистості	2	2	4	8
5	Вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості	2	4	4	10
	Змістовий модуль II. Дидактика	18	18	26	62
6	Дидактика як теорія навчання і освіти	2	-	4	6
7	Загальні закономірності та принципи навчання	2	2	2	6
8	Процес навчання як цілісна система	2	2	2	6
9	Психолого-педагогічна характеристика процесу засвоєння знань, умінь і навичок	-	2	4	6
10	Зміст освіти в сучасній школі	2	2	4	8
11	Загальні методи навчання	4	4	4	12
12	Форми організації навчання	4	4	4	12
13	Діагностика навчання	2	2	2	6
	Змістовий модуль III. Теорія виховання	16	16	34	66
14	Процес виховання	2	1	2	5
15	Загальні закономірності і принципи виховання	2	1	2	5
16	Зміст виховання	2	-	2	4
17	Моральне та естетичне виховання	-	2	4	6
18	Трудове та фізичне виховання	-	2	4	6
19	Статеве та екологічне виховання	-	2	4	6
20	Загальні методи виховання	4	4	4	12
21	Форми організації виховного процесу	4	-	4	8
22	Виховання особистості в колективі	2	2	4	8
23	Взаємодія школи, сім'ї та громадськості у справі виховання	-	2	4	6

№ теми	Назва змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Всього
	Змістовий модуль IV. Теорія управління навчальним закладом	6	2	18	26
24	Управління загальноосвітнім навчальним закладом	2	-	4	6
25	Планування та облік роботи загальноосвітнього навчального закладу	2	-	4	6
26	Методична робота в загальноосвітньому навчальному закладі	2	-	6	8
27	Учитель сучасної школи	-	2	4	6
	Змістовий модуль V. Розвиток освіти у сучасному світі	6	4	10	20
28	Провідні чинники та стратегії розвитку освіти в сучасних умовах	4	-	4	8
29	Сучасний стан та перспективи розвитку системи освіти в розвинутих країнах	2	4	6	12
	Разом годин:	60	50	106	216

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. Педагогіка як наука про виховання

Педагогіка – наука про виховання. Основні етапи становлення і розвитку педагогіки як науки: донауковий, концептуальний, системний. Предмет, завдання, джерела педагогіки; співвідношення між педагогікою як наукою і педагогікою як мистецтвом. Основні категорії педагогіки: виховання, навчання, освіта, розвиток, формування, педагогічний процес та ін. Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Тема 2. Логіка і методика науково-педагогічного дослідження

Сутність і особливості наукових досліджень у педагогіці. Фундаментальні, прикладні та впроваджувальні науково-педагогічні дослідження. Організація педагогічного дослідження, його структурні елементи.

Поняття про методи дослідження, їх класифікація. Емпіричні методи дослідження: спостереження, опитування, педагогічний експеримент, вивчення продуктів діяльності особистості, узагальнення незалежних характеристик, соціометрія, тестування та ін. Теоретичні методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та ін. Математичні методи дослідження: реєстрування, ранжування, моделювання, статистичні методи та ін.

Тема 3. Система освіти в Україні

Поняття про систему освіти. Основні положення Закону України "Про освіту", Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ ст. Принципи освіти в Україні. Структура системи освіти в Україні. Характеристика ланок освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта. Заклади освіти.

Тема 4. Загальні закономірності розвитку особистості

Поняття про особистість, її розвиток та формування; рушійні сили розвитку. Фактори розвитку і формування особистості, їх взаємозв'язок. Спадковість і розвиток, різноманітні погляди на проблеми спадковості і розвитку. Вплив середовища на розвиток особистості, поняття соціалізації особистості. Виховання і формування особистості.

Тема 5. Вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості

Проблема вікової періодизації в педагогіці. Сучасна педагогічна періодизація дитинства. Вікові кризи. Нерівномірність розвитку. Сензитивні періоди розвитку. Поняття, причини, особливості прояву та наслідки акселерації і ретрадації.

Анатомо-фізіологічні, психічні та соціальні особливості розвитку дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Врахування вікових особливостей у вихованні та навчанні. Індивідуальні особливості особистості. Індивідуальний та диференційований підхід у процесі виховання і навчання.

Змістовий модуль II.

ДИДАКТИКА

Тема 6. Дидактика як теорія навчання і освіти

Виникнення і розвиток дидактики як складової педагогіки. Співвідношення педагогіки і дидактики. Предмет і завдання дидактики на сучасному етапі. Основні категорії дидактики: процес навчання, викладання, учіння, зміст освіти, методи навчання, форми організації навчання та ін. Загальна теорія навчання і методика викладання окремих предметів. Основні дидактичні концепції: традиційна, педоцентрична та сучасна.

Тема 7. Загальні закономірності та принципи навчання

Поняття закону і закономірності навчання. Характеристика загальних закономірностей навчання. Принципи навчання як категорія дидактики. Характеристика принципів навчання. Науковість навчання. Систематичність і послідовність у навчанні. Доступність навчання. Зв'язок навчання з життям і практикою. Свідомість і активність учнів у навчанні. Наочність навчання. Ґрунтовність і міцність засвоєння знань, умінь і навичок. Індивідуальний і диференційований підхід у навчанні. Емоційність навчання. Правила навчання.

Тема 8. Процес навчання як цілісна система

Сутність процесу навчання, його методологічна основа. Двосторонній характер процесу навчання. Процес наукового пізнання і процес навчання: спільне і відмінне. Викладання і учіння як складові процесу

навчання. Функції процесу навчання: освітня, виховна, розвиваюча; їх взаємозв'язок.

Структура процесу навчання: цільовий, стимулюючо-мотиваційний змістовий, операційно-діяльнісний, контрольню-регулюючий та операційно-діяльнісний компоненти. Структура діяльності вчителя у процесі навчання: планування, організація навчальних дій, стимулювання, поточний контроль, регулювання діяльності, аналіз результатів. Психолого-педагогічні основи діяльності учнів в процесі навчання під керівництвом учителя та під час самостійної роботи.

Діяльність учителя і учня в різних видах навчання. Пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване навчання, навчання за допомогою комп'ютера.

Тема 9. Психолого-педагогічна характеристика процесу засвоєння знань, умінь і навичок

Сутність понять "знання", "уміння", "навички". Види знань. Емпіричні і теоретичні знання як компонент змісту освіти. Структура процесу засвоєння знань і способів діяльності – сприймання, осмислення, розуміння, узагальнення, закріплення, використання. Загальнонавчальні та предметні уміння і навички. Структура процесу формування умінь і навичок.

Тема 10. Зміст освіти в сучасній школі

Поняття і сутність змісту освіти, специфічність видів змісту освіти, найважливіші теорії змісту освіти: теорія матеріальної освіти, теорія формальної освіти, теорія дидактичного утилітаризму.

Джерела і фактори формування змісту шкільної освіти, система критеріїв відбору змісту шкільної освіти. Державні стандарти загальної середньої освіти. Стратегія розвитку варіативної освіти в Україні. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники, їх характеристика.

Тема 11. Загальні методи навчання

Поняття про методи навчання. Двобічний характер методів навчання. Метод і прийом навчання. Методи і засоби навчання. Різноманітні підходи до класифікації методів навчання в сучасній дидактиці.

Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні, наочні, практичні, індуктивні і дедуктивні, репродуктивні і проблемно-пошукові та ін.

Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності: змагання, пізнавальні ігри, заохочення, покарання, роз'яснення суспільної та індивідуальної значимості навчання, пред'явлення навчальних вимог та ін.

Методи контролю і самоконтролю в навчанні: усний і письмовий контроль, дидактичне тестування, програмований контроль, спостереження, самоперевірка та ін.

Проблема удосконалення і оптимального вибору методів навчання.

Тема 12. Форми організації навчання

Поняття про форми організації навчання та форми навчання. Класифікація форм організації навчання. Форми організації навчання та їх розвиток у дидактиці – індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, маннгеймська, дальтон-план, бригадно-лабораторна, план Трампу та ін.

Урок як цілісна система. Зв'язок уроку з іншими формами навчання. Типологія і структура уроку. Нестандартні уроки. Організація навчальної діяльності учнів на уроці. Основні вимоги до уроку.

Підготовка учителя до уроку. Тематичне і поурочне планування. Аналіз та самооцінка уроку. Проблема підвищення ефективності уроку в сучасній школі.

Позаурочні форми організації навчання: семінарські заняття, практикуми, факультативні заняття, навчальні екскурсії, додаткові групові та індивідуальні заняття, предметні гуртки, домашня навчальна робота.

Тема 13. Діагностика навчання

Поняття діагностики навчання. Функції і принципи діагностування. Суть контролю навчання як дидактичного поняття. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, періодичний, підсумковий. Форми і методи контролю, їх характеристика. Оцінювання та облік результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Рейтингова система та особливості її застосування в сучасній школі.

Змістовий модуль III

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

Тема 14. Процес виховання

Сутність процесу виховання. Двосторонній характер процесу виховання. Особливості процесу виховання: цілеспрямованість, двосторонність, неперервність і тривалість, багатогранність, віддаленість результатів та ін. Структура процесу виховання та характеристика його складових.

Тема 15. Загальні закономірності і принципи виховання

Поняття закону, закономірності, принципу виховання. Характеристика закономірностей виховання: активності дитини, врахування актуальних потреб, необхідності спільно-індивідуальної діяльності вихователя і вихованця, демонстрації любові на адресу вихованця, забезпечення ситуації успіху у вихованні, забезпечення "схованого" характеру виховання, цілісності виховних впливів та ін. Особливості і специфіка принципів виховання. Основні принципи виховання: гуманізму, демократизму, природовідповідності, культуровідповідності, індивідуалізації, опори на позитивне, пріоритету загальнолюдських цінностей, взаємозв'язку виховання з життям, практикою, єдність і взаємозв'язок виховних впливів.

Тема 16. Зміст виховання

Зміст виховання як педагогічна проблема. Вимоги, які висувуються до змісту виховання на сучасному етапі. Напрями виховання: розумове, естетичне, моральне, трудове, фізичне, екологічне, статеве, економічне та ін. Завдання основних напрямів всебічного розвитку особистості. Сутність і завдання розумового виховання. Основні шляхи і засоби розумового виховання. Сутність світогляду, його види, структурні компоненти.

Тема 17. Моральне та естетичне виховання

Сутність і завдання морального виховання. Зміст і методи морального виховання учнів різних вікових груп. Шляхи і засоби морального виховання. Сутність і завдання естетичного виховання. Естетичний розвиток дітей різних вікових груп. Шляхи і засоби естетичного виховання.

Тема 18. Трудове та фізичне виховання

Сутність і завдання трудового виховання. Зміст, форми і методи трудового виховання. Профорієнтаційна робота в школі. Сутність і завдання фізичного виховання. Основні засоби та методи фізичного виховання. Фізичне виховання у процесі навчальних занять та позакласній роботі.

Тема 19. Статеве та екологічне виховання

Сутність і завдання екологічного виховання. Зміст і методи екологічного виховання. Проблема статевого виховання в сучасній школі, його основні завдання. Зміст і методи статевого виховання учнів різних вікових груп.

Тема 20. Загальні методи виховання

Поняття про сутність методів, прийомів і засобів виховання. Умови, що визначають вибір методів, засобів і прийомів виховання. Класифікація методів виховання.

Методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, диспут, дискусія, переконання, навіювання, приклад). Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога, громадська думка, створення виховуючих ситуацій). Методи стимулювання діяльності і поведінки (гра, змагання, заохочення, покарання).

Система засобів виховання. Засоби всебічного розвитку особистості. Взаємозв'язок методів і засобів виховання.

Тема 21. Форми організації процесу виховання

Поняття про форми організації процесу виховання, їх класифікація. Індивідуальні, групові, колективні та масові форми організації процесу виховання. Організація і проведення виховної справи.

Тема 22. Учні́вський колектив і його роль у формуванні особистості

Поняття про колектив, його ознаки, функції та види. Дитячий виховний колектив, його основні аспекти. Структура виховного колективу в школі. Стадії і перспективи розвитку учнівського колективу. Колектив і особистість. Педагогічне керівництво колективом.

Тема 23. Взаємодія школи, сім'ї та громадськості у справі виховання

Форми і методи роботи вчителя, класного керівника з батьками учнів. Діяльність педагогів у формуванні педагогічної культури батьків. Залучення громадськості до виховання дітей.

Змістовий модуль IV

ТЕОРІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Тема 24. Управління загальноосвітнім навчальним закладом

Структура органів управління освітою та їх діяльність. Інспектування загальноосвітніх навчальних закладів. Внутрішкільне управління. Керівництво навчально-виховної роботи школи, його функціональні обов'язки. Вимоги до керівника школи.

Тема 25. Планування та облік роботи загальноосвітнього навчального закладу

Система планування роботи в загальноосвітньому навчальному закладі: перспективний план, річний план навчально-виховної роботи, графічний план організаційної, методичної і позакласної роботи, план-графік внутрішкільного контролю, план роботи громадських організацій. Облік роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Тема 26. Методична робота в загальноосвітньому навчальному закладі

Зміст і методика роботи педагогічної ради. Предметні методичні об'єднання. Самоосвіта учителів. Організація допомоги молодому вчителю. Впровадженню в практику передового педагогічного досвіду. Атестація педагогічних кадрів.

Тема 27. Учитель сучасної школи

Характеристика понять "вчитель", "викладач", "вихователь", "педагог". Функції учителя. Вимоги до вчителя. Педагогічна майстерність учителя, її складові.

Змістовий модуль V

РОЗВИТОК ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Тема 28. Провідні чинники та стратегії розвитку освіти в сучасних умовах

Глобалізація як чинник впливу на розвиток освіти. Проблеми економічної ефективності освіти. Провідні стратегії розвитку освіти у різних регіонах світу. Безперервність як провідний принцип реформування освітніх систем. Тенденції розвитку системи дошкільного виховання. Особливості реформаційних процесів на етапі початкового навчання. Середня освіта: сучасний стан та перспективи розвитку. Місце та роль приватних загальноосвітніх закладів у сучасних освітніх системах. Основні напрями розвитку системи середньої професійної освіти. Тенденції розвитку системи вищої освіти. Провідні напрями та стратегії педагогічної освіти. Освіта дорослих.

Тема 29. Сучасний стан та перспективи розвитку системи освіти в розвинутих країнах

Загальна характеристика протиріч та перспектив розвитку освітніх систем в сучасному світі. Характеристика освітньої системи в США. Характеристика освітньої системи у Великобританії. Характеристика освітньої системи в Німеччині. Характеристика освітньої системи у Франції. Характеристика освітньої системи в Японії. Загальні тенденції реформування сучасних освітніх систем.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА ПРО ВИХОВАННЯ

Ключові поняття: педагогіка, предмет педагогіки, категорії педагогіки, виховання, освіта, навчання, загальна педагогіка, вікова педагогіка, професійна педагогіка, корекційна педагогіка, соціальна педагогіка, пенітенціарна педагогіка, методи науково-педагогічного дослідження.

Питання для обговорення

1. Становлення і розвиток педагогіки як науки.
2. Предмет, завдання та основні категорії педагогіки.
3. Система педагогічних наук.
4. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
5. Методи науково-педагогічних досліджень.

Запитання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям "педагогіка"?
2. Назвіть та охарактеризуйте основні етапи розвитку педагогіки як науки.
3. Що є предметом вивчення педагогіки як науки?
4. Які завдання висувуються перед сучасною педагогічною наукою?
5. Назвіть основні категорії педагогіки, розкрийте їх сутність.
6. У чому ви вбачаєте зв'язок між вихованням, освітою та навчанням?
7. Охарактеризуйте систему педагогічних наук.
8. Яке значення мають міжпредметні зв'язки для педагогіки? З якими науками педагогіка пов'язана найтісніше?
9. Чому для розвитку педагогічної науки необхідне здійснення наукових досліджень?
10. Розкрийте відмінності між фундаментальними і прикладними педагогічними дослідженнями?

11. Назвіть основні етапи педагогічного дослідження.
12. Охарактеризуйте емпіричні, теоретичні та математичні методи педагогічного дослідження.

Завдання для самостійної роботи

1. Зверніться до творчої спадщини відомих педагогів минулого (Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервега, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та ін.) і випишіть їх судження про значення педагогічної науки у розв'язанні виховних завдань.
2. Прочитайте та законспекуйте статтю М.Д. Ярмаченка "Основні педагогічні категорії". Поясніть зміст основних педагогічних категорій.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 11-33.
2. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів – Чернігів, 2003. – С. 6-25, 36-39.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 43-50.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2005. –С. 40-50.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1. – С. 10-69.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007.- С. 9-24, 30-39.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. –С. 8-38, 129-143.

б) додаткова

1. Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посібник. – Харків, 2002.
2. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. – СПб.: Питер, 2004.
3. Скалова Я. Методология и методы педагогических исследований. – М., 1989.
4. Ярмаченко М.Д. Основні педагогічні категорії // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 5-11.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

СИСТЕМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ключові поняття: система освіти, принципи освіти, дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, самоосвіта, навчально-виховний заклад.

Питання для обговорення

1. Поняття про систему освіти в Україні.
2. Основні принципи побудови системи освіти в Україні.
3. Структура системи освіти в Україні:

Запитання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям "система освіти"?
2. Якими документами керується сучасна система освіти в Україні?
3. За якими принципами організовується і функціонує система освіти в Україні? Розкрийте їх сутність.
4. Назвіть ланки освіти в Україні.
5. Визначте основні завдання дошкільної освіти, типи навчально-виховних закладів, у яких вона здійснюється.
6. З яких ступенів складається загальна середня освіта? У чому відмінність між різними типами загальноосвітніх навчальних закладів?
7. Яку роль у системі освіти відіграють позашкільні освітньо-виховні заклади?
8. Розкрийте основні завдання професійно-технічної освіти.
9. Охарактеризуйте вищу освіту, як одну з ланок системи освіти в Україні.
10. Визначте основні завдання післядипломної освіти.
11. Яку роль у житті людини відіграє самоосвіта?

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з положеннями "Національної доктрини розвитку освіти України в XXI ст.", з'ясуйте основні напрями розвитку освіти; проаналізуйте, якою мірою вони реалізуються у нашій країні.
2. Користуючись довідниками, статистичними даними, розповідями батьків чи старших членів родини, підготуйте історичну розвідку на тему: "Особливості розвитку освіти в моєму місті (селі) у XX столітті".

Література

1. Закон України "Про освіту". – К., 1996.
2. Закон України "Про дошкільну освіту". – К., 2001.
3. Закон України "Про загальну середню освіту". – К., 1999.
4. Закон України "Про позашкільну освіту". – К., 2000.
5. Закон України "Про професійно-технічну освіту". – К., 1998.
6. Закон України "Про вищу освіту". – К., 2002.
7. Закон України "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу" // www.mon.gov.com.ua.
8. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта. – 2002. – 24 квітня. – С. 2-4.
9. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 244-252.
10. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 75-84.
11. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 15-32.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ключові поняття: особистість, індивід, людина, розвиток, формування, спадковість, задатки, здібності, середовище, соціалізація, виховання.

Питання для обговорення

1. Поняття про особистість, її розвиток та формування.
2. Роль спадковості у розвитку особистості.
3. Вплив середовища на розвиток особистості.
4. Значення виховання у формуванні і розвитку особистості.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст понять "людина", "індивід", "особистість".
2. У чому виявляється єдність і відмінність процесів розвитку і формування особистості?
3. Якими факторами зумовлюється розвиток особистості?
4. Що таке спадковість? Яка її роль, місце і значення у розвитку особистості?
5. Що необхідно розуміти під середовищем?
6. Як впливає середовище на розвиток особистості?

7. Визначте негативні фактори впливу середовища на розвиток і формування особистості.
8. Розкрийте значення виховання у формуванні і розвитку особистості.
9. Назвіть основні теорії розвитку особистості.
10. Яке значення має активність особистості у власному розвитку?

Завдання для самостійної роботи

1. Наведіть 2-3 приклади впливу соціального середовища на розвиток особистості.
2. Проаналізуйте процеси власного розвитку і назвіть прояви біологічного і соціального.
3. Ознайомтеся з літературою, в якій розкривається досягнення сучасної генетики в галузі клонування. Висловіть свою думку стосовно цього явища.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 34-47.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 52-55.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 52-86.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 43-58.
5. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1. – С. 71-90.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 39-51.
7. Харламов И.Ф. Педагогика: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 1999. – С. 62-81.

б) додаткова

1. Бех І.Д. Від волі – до особистості. – К., 1995.
2. Кон И.С. Ребенок и общество. – М., 1988.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К., 1989.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. твори в 5-ти т. – К., 1976. – Т.3.

ВІКОВІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ключові поняття: вік, вікові особливості, вікова періодизація, акселерація, ретрадація, вікова криза, сенситивність, молодший шкільний вік, середній шкільний вік, старший шкільний вік, анатомо-фізіологічний розвиток, психічний розвиток, соціальний розвиток, індивідуальність, індивідуальні особливості.

Питання для обговорення

1. Вікова періодизація.
2. Акселерація і ретрадація.
3. Нерівномірність розвитку.
4. Особливості виховання учнів різних вікових груп.
5. Врахування індивідуальних особливостей у навчанні та вихованні.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття "вікові особливості".
2. Що таке вікова періодизація?
3. Чому необхідно враховувати вікові особливості у процесі виховання і навчання?
4. Що таке акселерація, у чому вона виявляється і які причини цього явища?
5. Які педагогічні проблеми висуває акселерація?
6. Розкрийте причини і наслідки ретрадації.
7. У чому полягає нерівномірність розвитку особистості?
8. Які періоди називають сенситивними?
9. Дайте характеристику особливостей анатомо-фізіологічного, психічного, соціального розвитку молодших школярів та врахування їх у навчально-виховному процесі.
10. Дайте характеристику особливостей анатомо-фізіологічного, психічного, соціального розвитку дітей середнього шкільного віку та врахування їх у навчально-виховному процесі.
11. Дайте характеристику особливостей анатомо-фізіологічного, психічного, соціального розвитку старших школярів та врахування їх у навчально-виховному процесі.
12. Що таке індивідуальні особливості і які погляди існують щодо врахування їх у навчально-виховному процесі?
13. У чому сенс знання педагогом вікових та індивідуальних особливостей дітей?

Завдання для самостійної роботи

1. Наведіть приклади вікових періодизацій, що розроблялися зарубіжними і вітчизняними вченими минулого. Порівняйте їх із сучасними віковими періодизаціями.
2. Користуючись вказаною літературою, а також навчальними посібниками з вікової фізіології та дитячої і педагогічної психології, опишіть особливості анатомо-фізіологічного, психічного та соціального розвитку дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку (в ліву колонку) та педагогічні вимоги до врахування особливості навчально-виховного процесу (в праву колонку).

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 47-49, 70-88.
2. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів – Чернігів, 2003. – С. 56-69.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 56-63.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 58-71.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1. – С. 100-126.
6. Харламов И.Ф. Педагогика: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 1999. – С. 102-119.

б) додаткова

1. Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посібник. – Харків, 2002.
2. Галузинский В.М. Индивидуальный поход в воспитании учащихся. – К., 1982.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – М., 2000.
4. Особенности обучения и психического развития школьников 13-17 лет / Под ред. В.Дубровиной, В.С.Круглова – М., 1988.
5. Формирование личности старшеклассника / Под ред. В. Дубровиной. – М., 1989.

Змістовий модуль II

ДИДАКТИКА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

ЗАКОНОМІРНОСТІ І ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

Ключові поняття: дидактика, предмет дидактики, категорії дидактики, загальна дидактика, методика викладання, дидактична концепція, закономірності навчання, принципи навчання, правила навчання.

Питання для обговорення

1. Предмет, завдання та категорії дидактики.
2. Основні дидактичні концепції.
3. Закономірності навчання, їх характеристика.
4. Принципи навчання, їх характеристика.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте предмет, завдання та категорії дидактики.
2. У чому полягає сутність традиційної й педоцентричної дидактичних концепцій? Визначте їх позитивний потенціал та недоліки.
3. У чому сутність сучасної дидактичної системи?
4. Розкрийте поняття закономірності у дидактиці.
5. Охарактеризуйте найважливіші закономірності навчання.
6. Що таке принципи навчання? У чому виявляється їх зв'язок із закономірностями навчання?
7. Що таке правила навчання? У чому виявляється їх зв'язок із принципами навчання.
8. У чому сутність принципів науковості, систематичності і послідовності, свідомості, активності і самостійності, наочності, ґрунтовності, емоційності, зв'язку навчання з життям та ін. Які правила їх реалізації?
9. У чому полягає значення знання закономірностей і принципів навчання для педагога?

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте свій шкільний досвід. Елементи яких дидактичних систем присутні у сучасній школі?
2. Змоделюйте опорну схему взаємозв'язку між закономірностями, принципами і правилами навчання.
3. Проаналізуйте кілька шкільних підручників з погляду реалізації у них принципів навчання.

Література

а) основна

1. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів. – К.: Либідь, 2005. – С. 6-35, 142-151.
2. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих пед. навч. закладів. – Чернігів, 2003. – С. 86-96, 116-118, 121-137.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 118-130.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 156-183, 247-266.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1. – С. 440-467.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 121-129.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – С. 289-316.

б) додаткова

1. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Пер. с польск. – М., 1986.
2. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М., 1990.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997.
4. Ситаров В.А. Дидактика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2002.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ЯК ЦІЛІСНА СИСТЕМА

Ключові поняття: процес навчання, викладання, учіння, структура процесу навчання, функції процесу навчання, структура діяльності вчителя, структура процесу учіння, вид навчання, пояснювально-ілюстративне навчання, проблемне навчання, програмоване навчання.

Питання для обговорення:

1. Сутність процесу навчання, його структура.
2. Функції процесу навчання.
3. Структура діяльності вчителя у процесі навчання.
4. Психологічні основи діяльності учнів у процесі навчання.
5. Діяльність учителя і учня у різних видах навчання.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття "процес навчання".
2. У чому суть двостороннього характеру процесу навчання?
3. Визначте та охарактеризуйте структурні компоненти процесу навчання.
4. На яких мотивах має ґрунтуватися пізнавальна діяльність у процесі навчання?
5. У чому ви бачите подібність і відмінність між процесами наукового пізнання і навчання?
6. Назвіть функції процесу навчання, поясніть зв'язок між ними.
7. Розкрийте структуру діяльності вчителя у процесі навчання.
8. Розкрийте структуру діяльності учня під керівництвом учителя та у процесі самостійної роботи.
9. У чому полягає сутність пояснювально-ілюстративного, проблемного та програмованого навчання?
10. Визначте дії вчителя та учнів у різних видах навчання.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте кілька уроків з погляду реалізації на них структурних компонентів процесу викладання і учіння.
2. З'ясуйте і выпишіть переваги (в ліву колонку) й недоліки (в праву колонку). пояснювально-ілюстративного, проблемного та програмованого навчання.

Література

а) основна

1. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів. – К.: Либідь, 2005. – С. 63-76.
2. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих пед. навч. закладів. – Чернігів, 2003. – С. 97-115.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 91-111.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 90-105.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 213-246.
6. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 231-249.
7. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 82-98.

б) додаткова

1. Баранов С. Сущность процесса обучения. – М., 1986.
2. Дьяченко В. Организационная структура учебного процесса и его развитие. – М., 1989.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Ключові поняття: знання, уміння, навички, види знань, наукові знання, емпіричні знання, теоретичні знання, загальнонавчальні та предметні уміння і навички, структура процесу засвоєння знань, структура формування умінь і навичок.

Питання для обговорення

1. Емпіричні та теоретичні знання як компонент змісту освіти.
2. Структура процесу засвоєння знань.
3. Навички і вміння як діяльнісна частина змісту освіти.
4. Структура процесу формування навичок і вмінь.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте суть понять: знання, уміння, навички.
2. Які знання відносять до наукових?
3. З'ясуйте відмінність між емпіричними і теоретичними знаннями?
4. Визначте та охарактеризуйте структурні компоненти процесу засвоєння знань.
5. Наведіть приклади загальнонавчальних та предметних умінь і навичок.
6. Розкрийте структуру процесу формування умінь і навичок.
7. Визначте послідовність вправ у процесі засвоєння умінь та навичок.

Завдання для самостійної роботи

1. У змісті обраного шкільного підручника знайдіть і запишіть приклади наукових фактів, уявлень, понять, законів, закономірностей, теорій; предметних та загальнонавчальних навичок і вмінь.
2. Користуючись вказаною літературою, запишіть характерні риси основних етапів засвоєння знань.
3. Користуючись вказаною літературою, запишіть види вправ з формування умінь і навичок.

Література

а) основна

1. Дидактика современной школы / Под ред. В.А. Онищука. – К.: Рад. школа, 1987. – С. 64-91.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 223-231.

3. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1987. – С. 15-25.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 237-238.
5. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. – К., 1976. – С. 5-25.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 85-87.

б) додаткова

1. Москвичев А.И. Знания о мире и мир знаний. – М.: Педагогика, 1989. – С. 7-29.
2. Орлов В.И. Знания, умения и навыки учащихся // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 33-39.
3. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1986. – С. 16-19.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

ЗМІСТ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Ключові поняття: зміст освіти, теорія формальної освіти, теорія матеріальної освіти, теорія дидактичного утилітаризму, державний стандарт освіти, базовий навчальний план, навчальний план, інваріантна та варіативна складові навчального плану, навчальна програма, підручник, навчальний посібник.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика змісту освіти. Теорії формування змісту освіти.
2. Державні стандарти освіти.
3. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники, навчальні посібники.

Запитання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям "зміст освіти"?
2. Які фактори впливають на визначення змісту освіти?
3. Визначте переваги та недоліки теорій формальної і матеріальної освіти, дидактичного утилітаризму.
4. Що таке державний стандарт освіти?
5. Чим обумовлено введення стандартів в системі освіти?
6. Визначте структуру державного стандарту загальної середньої освіти.
7. Що таке базовий навчальний план? Назвіть його складові.

8. Що таке навчальний план?
9. Визначте відмінність між типовим і робочим навчальним планом.
10. З'ясуйте поняття "навчальна програма".
11. З яких компонентів складається навчальна програма?
12. Визначте відмінність між поняттями "підручник" та "навчальний посібник"?
13. Охарактеризуйте структурні компоненти підручника.
14. З'ясуйте доцільність використання у процесі навчання електронних підручників та навчальних посібників.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з державними стандартами загальної середньої освіти, визначте їх структуру. Порівняйте державні стандарти загальної та спеціальної освіти.
2. Ознайомтеся із навчальною програмою з певного навчального предмету, опишіть її структуру; проаналізуйте, наскільки у програмі реалізовано вимоги принципів науковості, систематичності та послідовності. Визначте принцип побудови програми (лінійний чи концентричний).
3. Ознайомтеся з підручниками з різних навчальних предметів, проаналізуйте їх структуру.

Література

а) основна

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // www.mon.gov.ua.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // www.mon.gov.ua.
3. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // www.mon.gov.ua.
4. Концепція загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 3-5; № 3. – С. 1-6.
5. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів. – К.: Либідь, 2005. – С. 44-62.
6. Волкова Н. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Видав. центр "Академія", 2001. – С. 240-244, 253-261.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 134-146.
8. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 125-144.
9. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 250-267.
10. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 98-120.

б) додаткова

1. Гуржій А., Бурда М., Волинський В. Навчальний підручник для 12-річної загальноосвітньої школи // Освіта України. – 2001. – 30 травня. – С. 10.
2. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997.
3. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть // Освіта України. – 2000. – 12 квітня. – С. 4.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10-11

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Ключові поняття: методи навчання, засоби навчання, прийоми навчання, класифікація методів навчання, методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і самоконтролю у навчанні.

Питання для обговорення

1. Методи навчання та їх класифікація.
2. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
3. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
4. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.
5. Вибір методів навчання.

Запитання для самоконтролю

1. Що називають методами навчання?
2. Як співвідносяться поняття "метод", "прийом" і "засіб" навчання?
3. Що таке класифікація методів навчання?
4. Назвіть основні підходи до класифікації методів навчання.
5. Які методи відносять до методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності?
6. У чому полягають переваги і недоліки словесних методів навчання? Яке місце вони посідають у сучасній школі?
7. У чому цінність і особливості використання наочних методів навчання?
8. У якому взаємозв'язку перебувають практичні методи навчання із словесними і наочними?
9. Які методи використовують для стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності?

10. Охарактеризуйте специфіку методів контролю і самоконтролю у навчанні.
11. Від яких умов залежить ефективне використання методів навчання?

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте методи навчання, які використовують викладачі у процесі навчання (на прикладі певного заняття).
2. Напишіть педагогічний твір-мініатюру "Методи і засоби навчання в школі майбутнього".

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – С. 275 – 303.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 150-163.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 267-290.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 330-354.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – С. 469-510.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 129-160.
7. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібник. – К.: Вища школа, 2002. – С. 48-55.

б) додаткова:

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі. – К., 1973.
2. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Просвещение, 1985.
3. Дидактика современной школы / Под. ред. В.А. Онищука. – К.: Рад. школа, 1987.
4. Дидактика средней школы / Под ред. Скаткина М.Н. – М.: Просвещение, 1982.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12-13

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Ключові поняття: форми організації навчання, форми навчання, індивідуальні форма організації навчання, групова форма організації навчання, класно-урочна система навчання, белл-ланкастерська система навчання, даль тон-план, бригадно-лабораторна система навчання, урок, типи уроків, структура уроку, позаурочні форми організації навчання.

Питання для обговорення

1. Форми організації навчання та їх розвиток у дидактиці.
2. Урок – основна форма організації навчання у сучасній школі. Типологія і структура уроків.
3. Вимоги до уроку.
4. Підготовка вчителя до уроку. Аналіз та самооцінка уроку.
5. Позаурочні форми організації навчання.

Запитання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям "форми організації навчання"?
2. Поясніть відмінність між поняттями "форми організації навчання" і "форми навчання".
3. Які форми організації навчання відомі в історії дидактики? Визначте їх переваги і недоліки.
4. Назвіть характерні ознаки уроку.
5. Чому урок є основною формою організації навчання у сучасній школі?
6. Визначте типи уроків та розкрийте їх структуру.
7. Які вимоги висуваються до уроку?
8. Визначте основні компоненти технології підготовки вчителя до уроку.
9. Які форми організації навчання відносять до позаурочних. Розкрийте їх особливості.

Завдання для самостійної роботи

1. З'ясуйте, які форми організації навчання використовують у зарубіжних школах.
2. Розробіть нестандартний урок.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – С. 324-350.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 164-189.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 299-338.
4. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – С. 511-542.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 186-213.
6. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 297-318, 356-383.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – С. 384-402.

б) додаткова

1. Малафійк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики. – Рівне, 1997.
2. Онищук В.О. Урок в современной школе. – М., 1980.
3. Организационные формы обучения / Под ред. Ю.И. Мальваного. – К., 1991.
4. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. – К.: Партнер, 1997.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

ДІАГНОСТИКА НАВЧАННЯ

Ключові поняття: діагностика навчання, функції діагностування, принципи діагностування, контроль навчання, види контролю, методи контролю, форми контролю, оцінювання, оцінка,

Питання для обговорення

1. Поняття діагностики навчання. Функції та принципи діагностування.
2. Види, форми та методи контролю успішності.
3. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке діагностика навчання?
2. Визначте функції діагностування.
3. Розкрийте сутність принципів діагностування.
4. У чому полягає значення контролю успішності учнів?
5. Які види контролю використовуються у сучасній школі?
6. Охарактеризуйте методи та форми контролю у навчанні.
7. Чи можна здійснювати контроль успішності без оцінювання знань, умінь і навичок?
8. Визначте переваги 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів, у порівнянні з 5-ти бальною.

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть міркування відомих педагогів про місце і роль оцінки у процесі навчання.
2. Законспекуйте основні положення "Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти.

Література:

а) основна:

1. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – 2000. – № 40.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. Закладів. – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – С. 351-358.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання – Прес, 2007. – С. 190-201.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 355-370.
5. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1. – С. 544-564.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 216-228.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – С. 403-420.

б) додаткова

1. Амонашвили Ш. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. – М., 1984.
2. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. – М., 1991.

Змістовий модуль III

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 15

ПРОЦЕС ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: виховання, самовиховання, перевиховання, процес виховання, структура процесу виховання, мета виховання, закономірності виховання, принципи виховання.

Питання для обговорення

1. Сутність та особливості процесу виховання.
2. Структура процесу виховання.
3. Закономірності виховання, їх характеристика.
4. Принципи виховання, їх характеристика.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття "процес виховання".
2. У чому полягає взаємозв'язок і відмінні особливості між вихованням, самовихованням та перевихованням?
3. Назвіть і розкрийте особливості процесу виховання.
4. Визначте складові процесу виховання та охарактеризуйте кожну з них.
5. Що розуміють під поняттям "закономірність виховання"?
6. Розкрийте сутність закономірностей виховання.
7. Дайте визначення поняття "принцип виховання".
8. Які вимоги висувають до принципів виховання?
9. Як співвідносяться поняття "закономірність виховання", "принцип виховання", "правило виховання"?

Завдання для самостійної роботи

1. Користуючись вказаною літературою визначте сутність понять "самовиховання" та "перевиховання".
2. Визначте сутність принципів виховання і складіть 5-6 правил, спрямованих на реалізацію їх вимог.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С. 89-103.

2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 217-220.
3. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С.217-230.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч.посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 378-397.
5. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 408-431.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 237-256.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – С. 435-451, 464-483.

б) додаткова

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси. – Львів, 1996.
3. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. – Харків: Веста: Вид-во "Ранок", 2002.
4. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. – Тернопіль, 1993.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16-17

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: методи виховання, прийоми виховання, засоби виховання, класифікація методів виховання, методи формування свідомості, методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки, методи стимулювання діяльності і поведінки.

Питання для обговорення

1. Поняття методів, прийомів і засобів виховання. Класифікація методів виховання.
2. Методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, диспут, дискусія, переконання, навіювання, приклад).
3. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога, громадська думка, створення виховуючих ситуацій).
4. Методи стимулювання діяльності і поведінки (гра, змагання, заохочення, покарання).
5. Умови, що визначають вибір методів виховання.

Запитання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям "методи виховання"?
2. Що таке засоби виховання?
3. У чому ви вбачаєте зв'язок між методами і прийомами виховання? Наведіть приклади.
4. Назвіть класифікації методів виховання.
5. Які методи належать до групи методів формування свідомості особистості?. Розкрийте їх сутність.
6. У чому відмінність між диспутом і дискусією?
7. Розкрийте значення прикладу у вихованні особистості.
8. Охарактеризуйте методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки.
9. Які методи використовують для стимулювання діяльності і поведінки вихованців?
10. З'ясуйте правила використання методів заохочення і покарання.
11. Які умови визначають вибір методів виховання?

Завдання для самостійної роботи

1. Зверніться до творів А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського (користуйтеся предметним покажчиком) і випишіть судження педагогів про методи виховання. Знайдіть яскраві приклади використання методів виховання.
2. Скористайтесь власним досвідом навчання у школі й опишіть конкретну педагогічну ситуацію, в якій мало місце використання методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки.
3. Перегляньте шкільні щоденники та проаналізуйте, як учителі використовують їх для заохочення і покарання учнів.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С.127-165.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – С. 98-134; 172-229.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання – Прес, 2003. – С. 201-221.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч.посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 446-474.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.2. – С. 94-134.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 330-355.

б) додаткова

1. Азаров Ю. Искусство воспитывать. – М.: Просвещение, 1985.
2. Макаренко А.С. Методи виховання // Вибрані твори: У 3-х т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1983.
3. Макаренко А.С. Методика організації виховної роботи. – К., 1990.
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – К., 1975.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 18

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: моральне виховання, етика, загальнолюдські моральні цінності, моральний ідеал, зміст і методи морального виховання, естетичне виховання, естетика, естетичні почуття, естетична культура, зміст і методи естетичного виховання.

Питання для обговорення

1. Сутність і завдання морального виховання.
2. Зміст, форми і методи морального виховання.
3. Сутність і завдання естетичного виховання.
4. Зміст, форми і методи естетичного виховання.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність морального виховання?
2. Сформулюйте завдання морального виховання.
3. Розкрийте зміст, форми і методи морального виховання.
4. У чому полягає сутність естетичного виховання?
5. Назвіть основні завдання естетичного виховання.
6. Які особливості естетичного виховання дітей різних вікових груп?

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити тематику виховних заходів з питань морального та естетичного виховання для учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку (для кожного віку 3-4 теми).
2. Підготувати виховний захід з питань морального чи естетичного виховання й представити його фрагмент на занятті.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 110-113, 121-124.

2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – С. 72-89.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 265-274, 304-311.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 323-325, 331-333.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 430-432, 439-440.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 271-276, 315-319.

б) додаткова

1. Зязюн І.А., Семашко О.М. Національна державна комплексна програма естетичного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 12.
2. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976.
3. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. – М.: Просвещение, 1983.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 19

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: трудове виховання, суспільно-корисна праця, продуктивна праця, професійна орієнтація, професійна діагностика, професійний відбір, зміст і методи трудового виховання, фізичне виховання, фізична культура, здоровий спосіб життя, засоби та методи фізичного виховання.

Питання для обговорення

1. Сутність і завдання трудового виховання.
2. Зміст, форми і методи трудового виховання.
3. Профорієнтаційна робота в школі.
4. Сутність і завдання фізичного виховання.
5. Основні засоби та методи фізичного виховання. Фізичне виховання у процесі навчальних занять та позакласній роботі.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке трудове виховання?
2. Сформулюйте основні завдання трудового виховання.
3. Розкрийте зміст, форми і методи трудового виховання.

4. У чому полягає сутність професійної орієнтації учнів?
5. Визначте основні етапи здійснення профорієнтаційної роботи серед школярів?
6. Яку роль відіграє фізичне виховання у всебічному розвитку особистості?
7. Розкрийте сутність понять: фізичний розвиток і фізичне виховання.
8. Які засоби та методи роботи використовують у фізичному вихованні?
9. Визначте особливості фізичного виховання школярів у процесі навчальних занять та позакласній роботі?

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити тематику виховних заходів з питань трудового та фізичного виховання для учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку (для кожного віку 3-4 теми).
2. Підготувати виховний захід з питань трудового чи фізичного виховання й представити його фрагмент на занятті.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 118-121, 124-126.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 288-302, 313-319.
3. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 328-330, 333-335.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 435-439, 441-443.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 300-306, 310-315, 319-324.
6. Харламов И. Педагогика: Учеб. пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 1999. – С. 363-377, 405-413.
7. Щербань П. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К.: Вища школа, 2002. – С. 95, 96.

б) додаткова

1. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації / За ред. В.Ф. Моргуна. Навч. посібник. – К.: Видавничий дім "Слово", 2010.
2. Котряхов Н. Современные подходы к проблемам трудового воспитания // Школа и производство. – 1999. – № 2. – С. 2-3.
3. Свириденко С. Формування культури здоров'я школярів // Шкільний світ. – 2003. – № 19. – С. 1-3.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 20

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: екологічне виховання, екологія, екологічна культура, зміст і методи екологічного виховання, статево виховання, гендерне виховання, сексуальне виховання, статева культура, зміст і методи статевого виховання.

Питання для обговорення

1. Сутність і завдання екологічного виховання.
2. Зміст і методи екологічного виховання.
3. Сутність і завдання статевого виховання.
4. Зміст і методи статевого виховання.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке екологічне виховання?
2. Сформулюйте основні завдання екологічного виховання.
3. Розкрийте зміст і методи екологічного виховання.
4. Які фактори зумовлюють актуалізацію питань статевого виховання ?
5. Назвіть основні завдання статевого виховання.
6. Які особливості статевого виховання дітей різних вікових груп?
7. Визначте методи статевого виховання.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити тематику виховних заходів з питань екологічного та статевого виховання для учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку (для кожного віку 3-4 теми).
2. Підготувати виховний захід з питань екологічного або статевого виховання й представити його фрагмент на занятті.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 113-116.
2. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
3. Кравець В.П. Психологія сімейного життя. Навч. посібник – Тернопіль, 1995. – С. 155-162; 287-291.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – С. 275-279.

5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч.посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 433-435.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 277-283, 298-300.

б) додаткова

1. Говорун Т.В., Шарган О.М. Сексуальна просвіта у розвитку статевої свідомості юнацтва // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук. метод. зб. / За ред. Т. В. Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – С. 110-123.
2. Досвід роботи класних керівників з проблем екологічного виховання учнів (Сценарії заходів) // Позакласний час. – 2000. – №4. – С. 2-62.
3. Кириленко С. В. Деякі аспекти статевого виховання дітей // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук. метод. зб. / За ред. Т. В. Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – С. 7-26.
4. Кулоневиц С.В., Лакоценина Т.Т. Воспитательная работа в современной школе. Воспитание от формирования к развитию: Учебно-методич. Пособие. – М.; Ростов н/Д: Творческий центр "Учитель", 2000. – С. 50-63.
5. Кушнір М. Через ігри – до знань // Рідна школа. – 2003. – №8. – С. 68-69.
6. Устинова С. К чему ведет преждевременное сексуальное просвещение // Воспитание школьников. – 1997. – №5 – С. 25-27.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 21

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОЛЕКТИВІ

Ключові слова: група, колектив, учнівський колектив, функції колективу, види колективу, стадії розвитку колективу, актив, органи самоврядування, система перспективних ліній, закон паралельної дії.

Питання для обговорення

1. Поняття про колектив, його ознаки, функції та види.
2. Стадії розвитку колективу.
3. Колектив і особистість.
4. Педагогічне керівництво колективом.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке колектив, чим він відрізняється від малої групи?
2. Визначте ознаки, функції, види колективу.
3. Чи можна вважати колективами неформальні об'єднання дітей і молоді, які нерідко існують поза школою?

4. Охарактеризуйте стадії розвитку колективу.
5. Яку роль відіграє колектив у формуванні особистості?
6. Чи є альтернатива колективному вихованню?
7. Які типи взаємовідносин можуть скластися між особистістю та колективом?
8. Від яких факторів залежить ефективність педагогічного керівництва колективом?

Завдання для самостійної роботи

1. Виявіть спільні та відмінні риси у поглядах А.С.Макаренка й В.О.Сухомлинського на формування шкільного колективу та виховання у ньому особистості. Для цього самостійно опрацюйте праці педагогів, вказані у списку літератури.
2. Опишіть колектив свого випускного класу з погляду особливостей його розвитку і взаємин між членами колективу.
3. Складіть 10-15 порад для педагога-вихователя з керівництва дитячим колективом.

Література

б) основна

1. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – С. 158-171.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання – Прес, 2003. – С. 248-260.
3. Макаренко А.С. Методика шкільного виховання // Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К., 2003. – С. 406-424.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – С. 508-522.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2. – С. 60-90.
6. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К., 2003. – С. 425-449.
7. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 372-393.

б) додаткова

1. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. – М., 1989.
2. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва. – К.: Вища школа, 1993.
3. Красовицький М. Проблема дитячого колективу в аспекті гуманізації школи // Рідна школа. – 1995. – № 2-3.
4. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків, 1997.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 22

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ШКОЛИ, СІМ'Ї ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У СПРАВІ ВИХОВАННЯ

Ключові слова: форми і методи роботи з батьками, родинне виховання, педагогічна просвіта батьків, педагогічна культура.

Питання для обговорення

1. Форми і методи роботи вчителя, класного керівника з батьками учнів.
2. Діяльність педагогів у формуванні педагогічної культури батьків.
3. Залучення громадськості до виховання дітей.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте форми і методи роботи вчителя, класного керівника з батьками учнів?
2. Розкрийте зміст і методику підготовки та проведення окремих форм роботи класного керівника з батьками учнів?
3. Назвіть і охарактеризуйте методи вивчення сім'ї?
4. Які форми і методи роботи використовуються для педагогічної просвіти батьків?
5. Охарактеризуйте форми взаємозв'язку школи з громадськістю.
6. Назвіть основні напрямки спільної діяльності школи, сім'ї та громадськості у вихованні дітей.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити тематику заходів для батьків, які виховують дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку (для кожного віку 3-4 теми).
2. Розробити одну з форм роботи з батьками, оформити у вигляді плану-конспекту та представити фрагмент на занятті.

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Академія, 2002. – С. 113-116.
2. Класному керівнику. Учебно-методическое пособие / Под ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – С. 135-157.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2007. – С. 369-389.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 533-541.

5. Родинна педагогіка: Навчально-методичний посібник / А.А. Марушкевич, В.Г.Постовий, Т.Ф. Алексєєнко та ін. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – С. 38-74.
6. Харламов И.Ф. Педагогика: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 1999. – С. 447-460.
7. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 394-417.

б) додаткова

1. Дереклеева Н. Нетрадиционные формы проведения собраний // Воспитание школьников. – 2001. – № 10 – С. 46-50.
2. Елисеева Т. Примерное планирование работы классного воспитателя с родителями учащихся (из опыта работы) // Учитель. – 2000. – № 3. – С. 66-67.
3. Лучина Т. Методические рекомендации по проведению родительских собраний // Воспитание школьников. – 2002. – № 9. – С. 15-18.
4. Макаренко А.С. Книга для батьків // Вибрані твори: У 3-х т. – Т. 2. – К., 1983.

Змістовий модуль IV. ТЕОРІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 23

УЧИТЕЛЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: учитель, вихователь, викладач, педагог, педагогічна діяльність, функції учителя, педагогічна майстерність, педагогічна техніка, атестація педагогічних працівників.

Питання для обговорення

1. Функції вчителя.
2. Основні вимоги до вчителя.
3. Педагогічна майстерність та її елементи.
4. Атестація педагогічних працівників.

Запитання для самоконтролю

1. Порівняйте і поясніть відмінність між поняттями "вчитель", "викладач", "вихователь", "педагог".

2. Розкрийте основні функції вчителя.
3. Назвіть вимоги, що висуваються до педагога на сучасному етапі.
4. Що позначає поняття "педагогічна майстерність"? Визначте елементи педагогічної майстерності.
5. У чому полягає та яким чином здійснюється атестація педагогічних працівників?
6. Чи згодні ви з твердженням "Педагог – не професія, а особисте покликання людини"?

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте вплив педагога на формування вашої особистості.
2. Напишіть твір-роздум на тему: "Мій ідеал учителя".

Література

а) основна

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Вид центр "Академія", 2002. – С.414-420.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – С. 446-474.
3. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Ученик для студ. пед. вузов: В 2-х кн. – М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – С. 230-279.
4. Типове положення про атестацію педагогічних працівників України // Директор школи. – 1999. – № 16. – С. 5-7.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 330-355.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – С. 160-194.

б) додаткова

1. Болсун С. Модель ідеального вчителя // Рідна школа. – 1999. – № 2. – С. 55-58.
2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
3. Портнов М.Л. Уроки начинающего учителя. – М., 1994.
4. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 20-25.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибр. твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 2.

Змістовий модуль V

РОЗВИТОК ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 24-25

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СВІТІ

Ключові слова: освіта, виховання, навчання, система освіти.

Питання для обговорення

1. Система освіти в Україні.
2. Стан та перспективи розвитку освіти у:
  - США;
  - Великобританії;
  - Німеччині;
  - Франції;
  - Японії.

Практичне заняття проходить у вигляді захисту проектів з проблеми розвитку системи освіти у визначених країнах.

Навчальний проект є творчою роботою і виконується студентом протягом вивчення курсу.

Орієнтовні теми проектів

1. Традиції та нові цінності в системі освіти США.
2. Управління освітою в США.
3. Розвиток дошкільної освіти в США.
4. Система шкільної освіти в США.
5. Розвиток вищої освіти в США.
6. Підготовка педагогічних працівників у США.
7. Реформування системи освіти в Німеччині.
8. Управління освітою в Німеччині.
9. Розвиток дошкільної освіти в Німеччині.
10. Система шкільної освіти в Німеччині.
11. Розвиток професійної освіти в Німеччині.
12. Розвиток вищої освіти в Німеччині.
13. Підготовка педагогічних працівників у Німеччині.
14. Освіта дорослих в Німеччині
15. Управління освітою у Франції.
16. Розвиток дошкільної освіти в Франції.

17. Система шкільної освіти в Франції.
18. Розвиток професійної освіти в Франції.
19. Розвиток вищої освіти в Франції.
20. Управління освітою в Японії.
21. Розвиток дошкільної та шкільної освіти в Японії.
22. Система професійно-технічної та вищої освіти в Японії.
23. Управління освітою у Великобританії.
24. Розвиток дошкільної та шкільної освіти у Великобританії.
25. Розвиток вищої освіти у Великобританії.
26. Підготовка педагогічних працівників у Великобританії.

Література

а) основна

1. Закон України "Про освіту". – К., 1996.
2. Закон України "Про загальну середню освіту" . – К., 1999.
3. Закон України "Вищу освіту". – К., 2002.
4. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. – К., 2002.
5. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С. 244-252.
6. Галус О.М., Шапошнікова Л.М. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2006.
7. Джурицкий А. Развитие образования в современном мире: Учебное пособие. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 200 с.
8. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. Посібник для студ. Вузів. – К.: Кондор, 2005. – С. 459-509, 571-576.
9. Сбруева А. Порівняльна педагогіка: Навч. посібник. – Суми, 1999.

б) додаткова

1. Боярчук Ю. Японская школа: проблемы и перспективы // Педагогика. – 1996. – № 3.
2. Вульфсон Б. Стратегия образования образования на Западе на пороге ХХІ века. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.
3. Лавриченко Н. Реформування освіти в європейських країнах за умов їх інтеграції // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 20-24.
4. Пилиповский В. Поиски новой модели школьного образования в США // Педагогика. – 1996. – № 3. – С. 102-106.
5. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 20-25.
6. Тараненко І., Локшина О. Навчальний режим у школах країн Європейського співтовариства // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 23-37.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ

- а) робота на лекції (за курс)**
(активність, ведення конспекту) до 10 балів
- б) робота на практичному занятті** до 5 балів
- Усна відповідь 1 – 3 бали
  - Доповнення до 2 балів
  - Рецензування відповіді до 1 бала
- в) самостійна робота** до 2 балів
- г) модульна контрольна робота** до 5 балів
- д) інші види робіт** (наукова робота, творчі завдання, реферування, участь в олімпіаді та круглих столах) до 7 балів

Порядок переведення рейтингових показників у європейські оцінки ECTS

Національна шкала	"5" Відмінно	"4" Добре		"3" Задовільно		"2" Незадовільно	
Шкала університету	90-100	80-89	70-79	65-69	60-64	35-59	0-34
Шкала ECTS	A	B	C	D	E	FX	X
						З можливістю повторного складання	З обов'язковим повторним курсом

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Становлення і розвиток педагогіки як науки.
2. Предмет, завдання та основні категорії педагогіки.
3. Система педагогічних наук.
4. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
5. Поняття науково-педагогічного дослідження, його види.
6. Етапи науково-педагогічного дослідження.
7. Методи науково-педагогічного дослідження.
8. Поняття про систему освіти в Україні.
9. Основні принципи побудови системи освіти в Україні.
10. Структура системи освіти в Україні.
11. Поняття про особистість, її розвиток та формування.
12. Роль спадковості у розвитку особистості.
13. Вплив середовища на розвиток особистості.
14. Значення виховання у формуванні і розвитку особистості.
15. Вікова періодизація.
16. Акселерація і ретрадація.
17. Нерівномірність розвитку.
18. Особливості виховання учнів різних вікових груп.
19. Врахування індивідуальних особливостей у навчанні та вихованні.
20. Предмет, завдання та категорії дидактики.
21. Основні дидактичні концепції.
22. Закономірності навчання, їх характеристика.
23. Принципи навчання, їх характеристика.
24. Сутність процесу навчання, його структура.
25. Функції процесу навчання.
26. Структура діяльності вчителя у процесі навчання.
27. Психологічні основи діяльності учнів у процесі навчання.
28. Діяльність учителя і учня у різних видах навчання.
29. Загальна характеристика змісту освіти.
30. Теорії формування змісту освіти.
31. Державні стандарти освіти.
32. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники, навчальні посібники.
33. Емпіричні і теоретичні знання як компонент змісту освіти.
34. Структура процесу засвоєння знань.

35. Навички і вміння як діяльнісна частина змісту освіти.
36. Структура процесу формування навичок і вмінь.
37. Методи навчання та їх класифікація.
38. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
39. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності.
40. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.
41. Умови, що визначають вибір методів навчання.
42. Форми організації навчання та їх розвиток у дидактиці.
43. Урок – основна форма організації навчання у сучасній школі.
44. Типологія і структура уроків.
45. Вимоги до уроку.
46. Підготовка вчителя до уроку.
47. Аналіз та самооцінка уроку.
48. Позаурочні форми організації навчання
49. Поняття діагностики навчання. Функції та принципи діагностування.
50. Види, форми та методи контролю у навчанні.
51. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Становлення і розвиток педагогіки як науки.
2. Предмет, завдання та основні категорії педагогіки.
3. Система педагогічних наук.
4. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
5. Етапи науково-педагогічного дослідження.
6. Методи науково-педагогічного дослідження.
7. Основні принципи побудови системи освіти в Україні.
8. Структура системи освіти в Україні.
9. Поняття про особистість, її розвиток та формування.
10. Роль спадковості, середовища і виховання у формуванні особистості.
11. Періодизація дитячого віку.
12. Акселерація і ретрадація: причини та проблеми.
13. Вікові особливості дітей шкільного віку.
14. Врахування індивідуальних особливостей дитини у педагогічному процесі.
15. Предмет, завдання та категорії дидактики.
16. Основні дидактичні концепції.
17. Структура процесу навчання.
18. Структура діяльності вчителя у процесі навчання.
19. Функції процесу навчання.
20. Діяльність учителя і учня у різних видах навчання.
21. Закономірності навчання, їх характеристика.
22. Принципи навчання, їх характеристика.
23. Загальна характеристика змісту освіти.
24. Теорії формування змісту освіти.
25. Державні стандарти освіти.
26. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники, навчальні посібники.
27. Структура процесу засвоєння знань.
28. Структура процесу формування навичок і вмінь.
29. Методи навчання та їх класифікація.
30. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
31. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності.
32. Методи контролю і самоконтролю в навчанні.
33. Умови, що визначають вибір методів навчання.
34. Форми організації навчання та їх розвиток у дидактиці.
35. Типологія уроків, їх структура.
36. Вимоги до уроку.
37. Підготовка вчителя до уроку.
38. Позаурочні форми організації навчання.
39. Поняття діагностики навчання. Функції і принципи діагностування.
40. Види, форми та методи контролю у навчанні.

41. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
42. Сутність і особливості процесу виховання.
43. Структура процесу виховання.
44. Закономірності виховання, їх характеристика.
45. Принципи виховання, їх характеристика.
46. Методи виховання та їх класифікація.
47. Методи формування свідомості особистості.
48. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки.
49. Методи стимулювання діяльності і поведінки.
50. Умови, що визначають вибір методів виховання.
51. Форми виховання, їх характеристика.
52. Організація виховної справи.
53. Сутність, завдання, зміст і методи розумового виховання.
54. Сутність, завдання, зміст і методи морального виховання.
55. Сутність, завдання, зміст і методи естетичного виховання.
56. Сутність, завдання, зміст і методи трудового виховання. Професійна орієнтація учнів.
57. Сутність, завдання, зміст і методи фізичного виховання.
58. Сутність, завдання, зміст і методи екологічного виховання.
59. Сутність, завдання, зміст і методи статевого виховання.
60. Поняття про колектив, його ознаки, функції та види.
61. Стадії розвитку колективу.
62. Педагогічне керівництво колективом.
63. Форми і методи роботи вчителя, класного керівника з батьками учнів.
64. Діяльність педагогів у формуванні педагогічної культури батьків.
65. Залучення громадськості до виховання дітей.
66. Структура органів управління освітою та їх діяльність.
67. Інспектування загальноосвітніх навчальних закладів.
68. Управління загальноосвітнім навчальним закладом.
69. Методична робота в загальноосвітньому навчальному закладі.
70. Учитель сучасної школи, його функції.
71. Вимоги до особистості вчителя.
72. Педагогічна майстерність та її елементи.
73. Атестація педагогічних кадрів.
74. Характеристика освітньої системи у США.
75. Характеристика освітньої системи у Великобританії.
76. Характеристика освітньої системи у Німеччині.
77. Характеристика освітньої системи у Франції.
78. Характеристика освітньої системи в Японії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

I. Законодавчі акти та нормативно-правові документи з питань освіти в Україні

1. Закон України "Про освіту". – К., 1996.
2. Закон України "Про професійно-технічну освіту". – К., 1998.
3. Закон України "Про загальну середню освіту". – К., 1999.
4. Закон України "Про позашкільну освіту". – К., 2000.
5. Закон України "Про дошкільну освіту". – К., 2001.
6. Закон України "Про вищу освіту". – К., 2002.
7. Закон України "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу" // www.mon.gov.ua.
8. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – № 44-46.
9. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта. – 2002. – 24 квітня. – С. 2-4.
10. Державна програма "Вчитель" // www.mon.gov.ua.
11. Конвенція про права дитини // www.mon.gov.ua.
12. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовтня.
13. Концепція загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 3-5; № 3. – С. 1-6.
14. Концепція розвитку інклюзивної освіти// www.mon.gov.ua.
15. Державний стандарт початкової загальної освіти // www.mon.gov.ua.
16. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // www.mon.gov.ua.
17. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // www.mon.gov.ua.
18. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // www.mon.gov.ua.

II. Підручники та навчальні посібники з педагогіки

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с; Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
2. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студ. вищих пед. навч. закладів. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
3. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. – СПб: "Питер", 2000. – 304 с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 576 с.

5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: Теорія та історія: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1995. – 237 с.
6. Зайченко І.В. Педагогіка. Навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закладів. – Чернігів, 2003. – 528 с.
7. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
8. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 447 с.
9. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учеб. пособие. – Ростов н/Д: Издательский центр "МарТ", 2002. – 320 с.
10. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций: Учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 1999. – 523 с.
11. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
12. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 5-е вид., допов. і переробл. – К., 2007. – 656 с.
13. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – 576 с.
14. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей: 2-е изд. / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
15. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
16. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.; Кн. 2: Процесс воспитания. – 256 с.
17. Практикум з педагогіки: Навч. посібник. 3-е вид., перероб. і доп. / За заг. ред. О.А.Дубасенюк. – К.: "Центр навчальної літератури", 2004. – 464 с.
18. Ситаров В.А. Дидактика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 368 с.
19. Трихін І.О., Шпак О.Т. Основи шкільного виховання: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
20. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
21. Харламов И.Ф. Педагогика: Учеб. пособие. – М.: Гардарики, 1999.
22. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
23. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібник. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.
24. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

II. Додаткова література

1. Азаров Ю. П. Искусство любить детей. – М., 1987.
2. Алексюк А.М. Загальні методи навчання. – К., 1981.
3. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников. – М.: Педагогика, 1984.
4. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. – К., 1991.
5. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Просвещение, 1985.
6. Баранов С. Сущность процесса обучения. – М., 1986.
7. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора школи: Метод. посібник для керівників шкіл. – К., 1996.
8. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989.
9. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998.
10. Бех І.Д. Від волі – до особистості. – К., 1995.
11. Болсун С. Модель ідеального вчителя // Рідна школа. – 1999. – № 2.
12. Бондар В.І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект: Навчальний посібник. – К., 1996.
13. Боярчук Ю. Японская школа: проблемы и перспективы // Педагогика. – 1996. – № 3.
14. Венгер Л.О., Мухина В.С. Взаимосвязь убеждения и внушения в педагогическом процессе. – М., 1988.
15. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук. метод. зб. / За ред. Т. В. Говорун. – К.: ІЗМН, 1996.
16. Вишневецький О.І. Сучасне українське виховання. – Львів, 1996.
17. Вульфсон Б. Стратегия образования образования на Западе на пороге XXI века. – М.: Изд-во УРАО, 1999.
18. Галузинский В.М. Индивидуальный поход в воспитании учащихся. – К., 1982.
19. Галус О.М., Шапошнікова Л.М. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2006.
20. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. – М., 1995.
21. Гильбух Ю.З. Методика отслеживания успеваемости и психического развития учащихся общеобразовательных школ. – К., 1996.
22. Гинецинский В.И. Основы теоретической педагогики. – СПб., 1992.
23. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Гуманітаризація загальної середньої школи. – К., 1994.
24. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
25. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації / За ред. В.Ф.Моргуна. Навч. посібник. – К.: Видавничий дім "Слово", 2010.

26. Гуржій А., Бурда М., Волинський В. Навчальний підручник для 12-річної загальноосвітньої школи // Освіта України. – 2001. – 30 травня.
27. Дереклеева Н. Нетрадиционные формы проведения собраний // Воспитание школьников. – 2001. – № 10.
28. Джурицкий А. Развитие образования в современном мире: Учебное пособие. – М.: ВЛАДОС, 1999.
29. Дидактика современной школы / Под ред. В.А.Онищука. – К., 1987.
30. Досвід роботи класних керівників з проблем екологічного виховання учнів (Сценарії заходів) // Позакласний час. – 2000. – №4.
31. Дьяченко В. Организационная структура учебного процесса и его развитие. – М., 1989.
32. Елисеева Т. Примерное планирование работы классного воспитателя с родителями учащихся (из опыта работы) // Учитель. – 2000. – № 3.
33. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч. посібник. – К., 1997.
34. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. – М.: Педагогика, 1985.
35. Ильин Е.Н. Искусство общения. – М., 1988.
36. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем. – М.: Педагогика, 1991.
37. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
38. Капська А.Й. Педагогіка живого слова: Навчально-методичний посібник. – К., 1997.
39. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва. – К.: Вища школа, 1993.
40. Классному руководителю. Учебно-методическое пособие / Под ред. М.И.Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
41. Кон И.С. Психология ранней юности. – М., 1989.
42. Кон И.С. Ребенок и общество. – М., 1988.
43. Кононко Б. Чтобы личность состоялась. – К., 1991.
44. Корчак Я. Как любить ребенка: Книга о воспитании. – М., 1990.
45. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К., 1989.
46. Костюк Г.С. Рушійні сили розвитку і виховання. – К., 1989.
47. Котряхов Н. Современные подходы к проблемам трудового воспитания // Школа и производство. – 1999. – № 2.
48. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003.
49. Кравець В.П. Психологія сімейного життя. Навч. посібник – Тернопіль, 1995.
50. Красовицький М. Проблема дитячого колективу в аспекті гуманізації школи // Рідна школа. – 1995.
51. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. Основи національного виховання. – Умань, 1993.
52. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум. – К.: Знання-Прес, 2003.

53. Кулоневи́ч С.В., Лакоценина Т.Т. Воспитательная работа в современной школе. Воспитание от формирования к развитию: Учебно-методич. пособие. – М.; Ростов н/Д: Творческий центр "Учитель", 2000.
54. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Пер. с польск. – М., 1986.
55. Кушнір М. Через ігри – до знань // Рідна школа. – 2003. – №8.
56. Лавриченко Н. Реформування освіти в європейських країнах за умов їх інтеграції // Шлях освіти. – 1997. – № 2.
57. Леві В.Л. Нестандартна дитина. – К., 1992.
58. Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посібник. – Харків, 2002.
59. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, 1981.
60. Лозова В.І., Троцко Г.В. Питання теорії виховання. – Харків, 1995.
61. Лозова В.І., Троцко Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків, 1997.
62. Лучина Т. Методические рекомендации по проведению родительских собраний // Воспитание школьников. – 2002. – № 9.
63. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. – Т. 1-8. – М.: Педагогика, 1983-1986.
64. Максимова Н.Ю. Воспитательная работа с социально-дезадаптированными школьниками. – К., 1997.
65. Малафіїк І.В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики. – Рівне, 1997.
66. Маслов В.І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту. – К., 1997.
67. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей. – М.: Просвещение, 1997.
68. Мороз О.Г., Сластьонін В.О. та ін. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. – К., 1997.
69. Москвичев А.И. Знания о мире и мир знаний. – М.: Педагогика, 1989.
70. Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – М., 1989.
71. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – М., 2000.
72. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. – СПб.: Питер, 2004.
73. Одаренные дети / Пер. с англ. Общ. ред. Г.В.Бурменской. – М., 1991.
74. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М., 1990.
75. Онищук В.А. Урок в современной школе: Пособие для учителя. – 2-е изд. Перераб. – М.: Просвещение, 1986.
76. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. – К., 1976.
77. Организационные формы обучения / Под ред. Ю.И.Мальваного. – К., 1991.
78. Орлов В.И. Знания, умения и навыки учащихся // Педагогика. – 1997. – № 2.

79. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. – К., 1996.
80. Основи педагогічної майстерності / Під ред. І.А. Зязюна. – К., 2006.
81. Особенности обучения и психического развития школьников 13-17 лет / Под ред. В. Дубровиной, В.С.Круглова – М., 1988.
82. Падалка О.С. та ін. Педагогічні технології. – К., 1995.
83. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. – М., 1987.
84. Педагогический поиск. / Сост. И.Н. Баженова. – 2-е изд. – М., 1988.
85. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. – К., 1989.
86. Пилиповский В. Поиски новой модели школьного образования в США // Педагогика. – 1996. – № 3.
87. Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. – К., 1996.
88. Портнов М.Л. Уроки начинающего учителя. – М., 1994.
89. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навчально-методичний посібник. / За ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова. – К., 1996.
90. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах // Шлях освіти. – 2001. – № 1.
91. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Пер. с нем. – М., 1994.
92. Родинна педагогіка: Навчально-методичний посібник / А.А. Марушкевич, В.Г.Постовий, Т.Ф.Алексєенко та ін. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002.
93. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть // Освіта України. – 2000. – 12 квітня.
94. Сбруєва А. Порівняльна педагогіка: Навч. посібник. – Суми, 1999.
95. Свириденко С. Формування культури здоров'я школярів // Шкільний світ. – 2003. – № 19.
96. Скалова Я. Методология и методы педагогических исследований. – М., 1989.
97. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ПЮ. – Харків: Веста: Вид-во "Ранок", 2002.
98. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1997.
99. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи // Шлях освіти. – 1996.
100. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1-5. – К., Рад. школа, 1976-1977.
101. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка. – К.: ІСДО, 1996.
102. Тараненко І., Локшина О. Навчальний режим у школах країн Європейського співтовариства // Шлях освіти. – 1996. – № 1.
103. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1986.

104. Устинова С. К чему ведет преждевременное сексуальное просвещение // Воспитание школьников. – 1997. – №5.
105. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. – Тернопіль, 1993.
106. Форми навчання в школі: Кн. для вчителя / Ю.І.Мальований, В.Є. Рима-ренко, Л.П. Вороніна та інші; За ред. Ю.І. Мальованого. – К.: Освіта, 1992.
107. Формирование личности старшеклассника / Под ред. В. Дубровиной. – М., 1989.
108. Чередниченко В. Трудные дети и трудные взрослые: Кн. для учителя. – М., 1991.
109. Шпак О.Т., Падалка О.С., Шепотько В.П. Учителю про економічне виховання учнів: питання генезису і компетентності. Навч. посібник. – К.: Четверта хвиля, 1998.
110. Щербакова К.Й. Вступ до спеціальності. Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1990.
111. Эриксон Э. Детство и общество. / Пер. с англ. – 2-е изд. – СПб., 1996.
112. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. – М.: Просвещение, 1983.
113. Ярмаченко М.Д. Основні педагогічні категорії // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4.
114. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. – К.: Партнер, 1997.

КВОТКИЙ СЛОВНИК ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Авторитет батьківський (від лат. auctoritas – влада, сила) – визнаний вплив батьків на переконання та поведінку дітей, що ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, слів та вчинків.

Адаптація (від лат. adaptatio (adapto) – пристосовую) – здатність організму пристосовуватись до різних умов зовнішнього середовища.

Акредитація (від фр. accreditation (accredo) – довіряю) – у сфері освіти – процедура визначення статусу вищого навчального закладу, підтвердження його спроможності здійснювати підготовку спеціалістів на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності).

Акселерація (від лат. acceleratio – прискорення) – прискорення фізичного і частково психічного розвитку дітей.

Актив (від лат. activus – діяльний, дійовий) – група вихованців, членів конкретного колективу, які усвідомлюють вимоги керівника колективу, допомагають йому в організації життєдіяльності вихованців, виявляють певну ініціативу.

Активність (у навчанні) – характеристика особливостей пізнавальної діяльності особистості, що полягає в усвідомленому використанні нею інтенсивних методів, засобів, форм оволодіння знаннями, вироблення вмінь і навичок.

Андрагогіка (від гр. androa – доросла людина і agogge – управління) – галузь педагогіки, що займається проблемами освіти, навчання та виховання дорослих.

Аспірантура (від лат. aspirans – той, хто прагне до чогось) – форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів.

Аудіовізуальні засоби навчання (від лат. audire – слухати і visualis – зоровий) – один із засобів освітніх технологій навчання з використанням розроблених аудіовізуальних навчальних матеріалів.

Бал (від фр. balle – м'яч, куля) – результат оцінювання навчальної діяльності учнів в умовно-формальному відображенні та числовому вимірі.

Бесіда дидактична – метод навчання, який передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Види освіти – загальна, політехнічна, професійна.

Види розвитку людини – біологічний (фізичний), психічний, соціальний.

Види спілкування – вербальне, мануальне (від лат. Manualis – ручний), технічне, матеріальне, біоенергетичне.

Виклад проблемний – створення вчителем проблемної ситуації, допомога учням у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використання словесних методів для активізації розумової діяльності учнів, спрямованої на задоволення пізнавальних інтересів.

Вимога – метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Види вимог: вимога-прохання, вимога-довіра, вимога-схвалення, вимога-порада, вимога-натяк, вимога-осуд, вимога-недовіра, вимога-погроза.

Виховання авторитарне – освітньо-виховна концепція, що передбачає беззастережне підкорення волі вихователя.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання екологічне (від гр. oikos – дім, середовище і logos – учення) – набуття людиною знань у царині екології та формування в неї моральної відповідальності за збереження природного довкілля і розумного співіснування з ним.

Виховання економічне – виховання, що передбачає вирішення таких завдань: формування економічного мислення, оволодіння економічними знаннями, вміннями та навичками економічних взаємин.

Виховання естетичне – розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Виховання моральне – виховання, що передбачає оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів і переконань, умінь та навичок.

Виховання правове – формування у громадян високої правової культури, що передбачає свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, поваги до законів та правил людського співжиття, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу.

Виховання фізичне – виховання, що ставить за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку

особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, які відбуваються в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом.

Виховання національне – історично зумовлена і створена етносом система виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в процесі якої відбувається процес оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність народу.

Виховання статеве – оволодіння підростаючим поколінням етикою й культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися нормами моральності в стосунках між особами протилежної статі.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

Демократизація виховання – принципи організації виховної системи, які передбачають децентралізацію, автономізацію навчально-виховних закладів, забезпечення співпраці вихователів і вихованців, урахування думки колективу й кожної особистості, визначення людини як вищої природної і соціальної цінності, формування вільної творчої особистості.

Демонстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх натуральному вигляді, динаміці.

Державний стандарт освіти – сукупність єдиних норм і вимог до рівня освітньої підготовки у певних навчально-виховних закладах.

Девіантна поведінка – (від лат. *deviatio* – відхилення) – відхилення від встановлених норм моралі та права.

Дедуція (від лат. *deductio* – виведення) – перехід від загальних понять про предмет певного виду до окремого, часткового знання.

Дефініція (від лат. *definitio* – визначення) – коротке логічно вмотивоване визначення, яке розкриває суттєві відмінності або ознаки того чи того поняття.

Дидактика (від гр. *didaktikos* – навчаю) – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання.

Дискусія (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – метод навчання, спрямований на інтенсифікацію та ефективність навчального процесу за рахунок активної діяльності учнів (студентів) у пошуках наукової істини.

Дисципліна (від лат. *disciplina* – учення, виховання, розпорядок) – певний порядок поведінки людей, що забезпечує узгодженість дій у суспільних відносинах, обов'язкове засвоєння й виконання особистістю встановлених правил.

Діагностика психолого-педагогічна (від гр. *diagnostikos* – здатний розпізнавати) – галузь психології та педагогіки, яка розробляє методи виявлення індивідуальних особливостей і перспектив розвитку та виховання особистості.

Догматизм (від гр. *dogma* – учення, яке приймається за незаперечну істину) – спосіб засвоєння й застосування знань, при якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, правило, що застосовується без урахування конкретних умов життя.

Домашня навчальна робота – форма організації навчання, яка передбачає самостійне виконання учнями (студентами) навчальних завдань у позааудиторний час (безпосередньо вдома, в групах подовженого дня та ін.).

Екстернат (від лат. *externus* – зовнішній, сторонній) – форма навчання, що ґрунтується на самостійному оволодінні навчальними дисциплінами відповідно до професійної освітньої програми за обраною спеціальністю.

Етнізація виховання (від гр. *ethos* – народ) – насичення виховання національним змістом, що спрямований на формування національної свідомості й національної гідності особистості; формування рис національної ментальності; виховання у молоді почуттів соціальної відповідальності за збереження, примноження і життєдіяльність етнічної культури.

Задатки – генетично детерміновані анатомо-фізіологічні особливості мозку та нервової системи, які є індивідуально-природною передумовою процесу розвитку й формування особистості.

Заклади виховні – навчально-виховні установи, які забезпечують освіту й виховання підростаючого покоління.

Заклади позашкільні – дитячі виховні установи, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття школярами додаткових знань, умінь і навичок, розвиток інтелектуальних потенцій, сприяння майбутньому професійному вибору особистості.

Звичка – спосіб поведінки, здійснення якого у певній ситуації набуває для індивіда характеру внутрішніх потреб.

Закономірності навчання – чинники, які виражають найбільш необхідне, суттєве, істотне, загальне для організації навчання.

Заохочення – метод виховання, що передбачає педагогічний вплив на особистість і виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з

метою закріплення позитивних якостей та стимулювання до активної діяльності.

Засоби виховання – надбання матеріальної та духовної культури (художня і наукова література, музика, театр, радіо, телебачення, витвори мистецтва, навколишня природа та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, ігри тощо), які використовують у процесі дії певного методу.

Засоби навчання – предмети шкільного обладнання, які застосовують у процесі навчально-виховної роботи (книги, зошити, таблиці, лабораторне обладнання, письмове приладдя та ін.).

Зміст освіти – чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими людина оволодіває у певному навчальному закладі.

Знання – ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу природного і людського; результат відображення навколишньої дійсності.

Ідеал (від гр. *idea* – уявлення, ідея) – поняття моральної свідомості і категорія етики, що містить у собі вищі моральні вимоги; образ найбільш цінного і величного в людині.

Імідж (від англ. *image* – образ, зображення) – враження, яке справляє людина на оточуючих, стиль її поведінки, зовнішності, її манери. .

Ілюстрація (від лат. *illustratio* – освітлюю, пояснюю) – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні.

Імпровізація (від лат. *improvisus* – непередбачений, раптовий) – діяльність особистості, учителя-вихователя, що здійснюється у процесі педагогічного спілкування без попередньої підготовки, осмислення.

Індивідуальність (від лат. *individuum* – неподільне) – особистість, яка відрізняється сукупністю рис, якостей, своєрідністю психіки, поведінки та діяльності, що підкреслюють її самотність, неповторність.

Індукція (від лат. *inductio* – виведення) – метод дослідження, навчання, пов'язаний із рухом думки від одиничного до загального.

Інструктаж (від лат. *instructio* – настанова) – метод навчання, який передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання техніки безпеки напередодні залучення до процесу виконання навчальних операцій.

Інтенсифікація навчального процесу (від фр. *intensification (intensio)* – напруження) – активізація розумових можливостей особистості для досягнення бажаних результатів.

Категорії (від гр. *kategoria* – ствердження, основна й загальна ознака) – загальні поняття, що відображують найбільш суттєві властивості та

відношення предметів, явищ об'єктивного світу; розряд, група предметів, явищ, які об'єднані спільністю певних ознак.

Класифікація методів – класифікація, що передбачає групування методів навчання залежно від джерел інформації, логіки мислення, рівня самостійності в процесі пізнання.

Класний керівник – педагог, який здійснює безпосереднє керівництво первинним учнівським колективом.

Клонування (від гр. klon – паросток, пагін) – метод вирощування біологічних організмів з однієї клітини із застосуванням клітинної культури.

Колектив – соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у досягненні означеної мети та мають органи самоврядування.

Конспект (від лат. conspectus – огляд) – коротке письмове викладення змісту книги, статті, усного виступу.

Концепції виховання (від лат. conceptio – сукупність, система) – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення педагогічних явищ; основна ідея теорії змісту й організації виховання людини.

Лекція (від лат. lectio – читання) – це метод навчання, що передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Лідер (від англ. leader – той, який веде, керує) – член колективу, який у важливих ситуаціях здатний здійснювати помітний вплив на поведінку інших членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу, вести його за собою.

Логопедія (від гр. logos – слово і paideia – виховання, навчання) – наука, яка вивчає порушення мовлення і займається корекцією мовленнєвих дефектів.

Людина – біологічна істота типу homo sapiens (людина мисляча), яка характеризується фізіолого-біологічними ознаками: прямою ходою, розвиненими черепною коробкою, передніми кінцівками та ін.

Майстерність педагогічна – досконале творче виконання учителем-вихователем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня інтелектуального й морально-духовного розвитку.

Мета виховання – ідеальне передбачення кінцевих результатів виховання.

Методи виховання (від гр. *methodos* – спосіб, шлях) – способи впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування в нього стійких переконань і певних норм поведінки.

Методи дослідження – способи, прийоми та процедури емпіричного і теоретичного пізнання явищ та процесів педагогічної дійсності.

Методи навчання – упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань.

Мотиви навчання (від фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутрішні психічні сили (рушії), які стимулюють пізнавальну діяльність людини. Види мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні.

Навички – застосування знань на практиці, що здійснюється на рівні автоматизованих дій через багаторазові повторення.

Навіювання – різні засоби вербального та невербального емоційного впливу на людину з метою введення її до певного стану або спонукання до певних дій.

Навчання модульне (від лат. *modulus* – міра) – організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації та забезпечує оптимальні умови соціально-особистісного зростання учасників педагогічного процесу.

Навчання проблемне – навчання, яке відрізняється тим, що учитель створює певну пізнавальну ситуацію, допомагає учням виділити проблемне завдання, зрозуміти її і "прийняти"; організовує учнів на самостійне оволодіння новим обсягом знань, необхідним для вирішення завдань; пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці.

Навчання дистанційне – сучасна освітня технологія з використанням засобів передачі навчально-методичної інформації на відстані (телефони, телебачення, комп'ютери, супутниковий зв'язок та ін.).

Олігофренопедагогіка (від гр. *oligos* – малий і *phren* – розум і педагогіка) – галузь педагогічної науки, яка займається вихованням і навчанням розумово відсталих людей.

Оптимізація процесу навчання (від лат. *optimus* – найкращий, найзручніший) – процес створення найбільш сприятливих умов (добір методів, засобів навчання, забезпечення санітарно-гігієнічних умов, емоційних чинників тощо) для отримання бажаних результатів без додаткових витрат часу і фізичних зусиль.

Освіта вища – система освіти, що передбачає забезпечення фундаментальної, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного процесу, формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Освіта дошкільна – початковий структурний компонент системи освіти, який забезпечує розвиток і виховання дітей в родині та дошкільних виховних закладах (дитячих яслах, садках).

Освіта позашкільна – складові системи освіти, спрямовані на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття дітьми додаткових знань, умінь та навичок, розвиток інтелектуальних потенцій.

Освіта політехнічна (від гр. poly – багато і techne – мистецтво, майстерність, вправність) – один із видів освіти, завданнями якого є ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності багатьох технологічних процесів, оволодіння певними вміннями та навичками обслуговування найпростіших технологічних процесів.

Освіта професійна – освіта, спрямована на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для виконання завдань професійної діяльності.

Освіта професійно-технічна – освіта, яка забезпечує здобуття громадянами певної професії відповідно до їх покликання, інтересів та здібностей, соціальну підготовку до участі у продуктивній праці.

Освіта середня загальна – провідна складова системи освіти, що забезпечує освіту і виховання дітей 6–18 років, підготовку їх до отримання професійної освіти та трудової діяльності.

Освіта-медіа – напрям у педагогіці, що передбачає вивчення школярами (студентами) закономірностей масових комунікацій (преси, телебачення, радіо, кіно та ін.).

Освіченість – міра пізнавальної активності індивіда, яка проявляється у рівні набутих знань, що можуть бути використані у практичній діяльності.

Особистість – соціально-психологічне поняття; людина, яка характеризується з соціально-психологічного погляду насамперед рівнем розвитку психіки, здатністю до засвоєння соціального досвіду, можливістю спілкуватися з іншими людьми.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика – сукупність основних вимог до професійних якостей, знань та умінь фахівця, необхідних для успішного виконання ним професійних функцій.

Педагогіка (від гр. paides – діти; apo – веду) – наука про навчання, освіту та виховання людей відповідно до потреб соціально-економічного розвитку суспільства.

Педагогіка народна – галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які відображують погляди на систему, напрями, форми, засоби виховання і навчання підростаючого покоління.

Педагогізм (від гр. pais (pados) – дитя, лат. centrum – центр) – один із напрямів педагогіки, який стверджує, що зміст, організація і методи навчання визначаються безпосередніми інтересами та проблемами дітей.

Перевиховання – система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці й утвердження позитивних якостей у діяльності.

Переконання – раціональна моральна основа діяльності особистості, яка дає змогу їй здійснювати певний вчинок свідомо; основна моральна настанова, яка визначає мету й напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, світогляді.

Перспектива – мета, "завтрашня радість" (А.С. Макаренко), що виступає стимулом у діяльності колективу та окремих його членів.

Підручник – навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з певної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Підхід до виховання комплексний – підхід до виховання, що передбачає єдність мети, завдань і засобів її досягнення через діяльність різних соціальних інститутів (сім'ї, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації).

План навчальний – нормативний документ, у якому визначено для кожного типу загальноосвітніх навчально-виховних закладів перелік навчальних предметів, порядок їх вивчення за роками, кількість годин на тиждень, відведених для їх вивчення, графік навчального процесу.

Позакласна виховна робота – заходи виховного характеру, які здійснюються в загальноосвітніх навчально-виховних закладах під керівництвом учителів-вихователів.

Позаурочна навчальна робота – різні види самостійної навчальної роботи учнів у рамках системи навчання і виховання (домашня навчальна робота, екскурсії, гурткова робота та ін.).

Посібник навчальний – навчальна книга, в якій розкрито зміст навчального матеріалу, що не завжди відповідає вимогам чинної програми, а виходить за її межі, визначено додаткові завдання, спрямовані на розширення пізнавальних інтересів учнів, розвиток їхньої самостійної пізнавальної діяльності.

Привчання – організація планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування стійких звичок у поведінці.

Прийом виховання – складова методу, що визначає шлях реалізації його вимог.

Прийом навчання – складова методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію його вимог.

Приклад – метод виховання, який передбачає організацію взірця для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування.

Принципи виховання (від лат. *principium* – основа, начало) – вихідні положення, які є фундаментом змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховного процесу.

Принципи освіти (від лат. *principium* – основа, начало) – вихідні положення, покладені в основу діяльності всієї системи освіти України та її структурних підрозділів.

Принципи управління – вихідні положення, які визначають основні напрями, форми, засоби та методи управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами.

Програма навчальна – нормативний документ, в якому подано характеристику змісту навчального матеріалу із визначенням розділів, тем, орієнтовної кількості годин на їх вивчення.

Професіограма – опис вимог, соціально-психологічних і фізичних особистісних якостей, які висуває певна професія.

Рада загальноосвітнього навчально-виховного закладу – об'єднання працівників загальноосвітнього закладу, учнів, батьків і громадськості, яка діє у період між загальними зборами (конференцією) для вирішення соціально-організаційних й економічних питань життєдіяльності загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

Рада педагогічна – об'єднання педагогів навчально-виховного закладу з метою розгляду питань організації та вдосконалення навчально-виховного процесу.

Ретардація (від лат. *retardatio* – затримка, уповільнення) – відставання дітей у розвитку.

Рівні освіти – поступовість отримання загальноосвітньої та професійної підготовки через проходження певних етапів: початкова освіта, базова загальна освіта, повна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Самовиховання – систематизована і цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на формування й удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Синтез – метод, який передбачає мисленнєве або практичне поєднання виділених аналізом елементів чи властивостей предмета, явища в одне ціле.

Система освіти – сукупність закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств,

державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Спадковість – здатність біологічних організмів передавати своєму потомству певні задатки.

Спеціальність – необхідна для суспільства обмежена галузь застосування фізичних і духовних сил людини, що дає їй можливість отримати необхідні засоби для життя; комплекс набутих людиною знань і практичних навичок для заняття певним видом діяльності.

Спілкування педагогічне – система органічної соціально-психологічної дії вчителя-вихователя і вихованця у всіх сферах діяльності, що має певні педагогічні функції, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов активної та результативної життєдіяльності особистості.

Спостереження – метод навчання, який передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному й виробничому середовищі без втручання ззовні у ці явища і процеси.

Справи колективні і творчі – форма позакласних виховних заходів, у підготовці та проведенні яких беруть участь усі члени дитячого колективу, причому кожен учень має змогу виявити і розвинути свої творчі інтереси та можливості.

Стадійність розвитку колективу – вираження внутрішньої діалектики його становлення, в основу якої покладено рівень взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між членами колективу.

Стиль авторитарний (від фр. *autoritaire* – владний, лат. *aus-toritas* – влада, вплив) – стиль спілкування, що ґрунтується на беззаперечному підкоренні окремої людини або колективу владній особистості.

Стиль демократичний (від гр. *demokratia* – влада народу, народовладдя) – врахування думки й волі колективу в організації життєдіяльності вихованців.

Стиль ліберальний (від лат. *liberalis* – вільний) – безпринципне байдуже ставлення до негативних дій вихованців, потурання учням.

Структура процесу виховання – логічно взаємопов'язані компоненти, які забезпечують процес формування особистості: оволодіння правилами та нормами поведінки, формування почуттів і переконань, вироблення вмінь і звичок у поведінці, практична діяльність у соціальному середовищі.

Сурдопедагогіка (від лат. *surdus* – глухий і педагогіка) – галузь педагогіки (зокрема дефектології), що займається проблемами розвитку, навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Такт педагогічний (від лат. *tactus* – дотик, відчуття) – почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з ним у різних сферах діяльності; вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості в системі виховних взаємин з нею.

Талант (від гр. *talanton* – вагомість, міра) – сукупність здібностей, які дають змогу отримувати продукт діяльності, що відрізняється новизною, високою досконалістю і суспільною значущістю.

Тести (від англ. *test* – випробування, дослідження) – система формалізованих завдань для виявлення рівня підготовленості учнів (студентів), оволодіння ними знаннями, вміннями, навичками.

Уміння – здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань, готовність застосувати знання у практичній діяльності.

Умовляння – один із прийомів методу переконування, спрямований на попередження навмисних дій вихованця з метою їх гальмування, враховуючи індивідуальні особливості його соціально-психічного розвитку.

Урок – форма організації навчання, за якою вчитель проводить заняття у класній кімнаті з постійним складом учнів, що мають приблизно однаковий рівень фізичного і розумового розвитку, за усталеним розкладом і регламентом.

Учитель – фахівець, який має спеціальну підготовку і здійснює навчання та виховання підростаючого покоління.

Формування (від лат. *formo* – утворюю) – становлення людини як особистості, яке відбувається в результаті розвитку та виховання і має певні ознаки завершеності.

Школа авторська – навчально-виховний заклад, діяльність якого ґрунтується на провідній психолого-педагогічній концепції, розробленій окремим авторським колективом.

Школознавство – галузь педагогіки, яка займається дослідженням завдань, змісту і методів управління шкільною справою, системою управління та організації діяльності загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

ЗМІСТ

Вступ	3
Структура програми навчального курсу	4
Тематичний план	5
Зміст навчальної дисципліни	7
Плани практичних занять	15
Критерії оцінювання знань студентів	47
Питання до заліку	48
Питання до екзамену	50
Рекомендована література	52
Короткий словник педагогічних термінів	59

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ГАВРИЛЕНКО
Тетяна Леонідівна

ПЕДАГОГІКА:
методичні рекомендації для студентів спеціальності
"Соціальна педагогіка"

Технічний редактор   О. Клімова

Верстка та макетування   О. Клімова

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17500-6250 ПР від 16.11.2010 р.*

Підписано до друку 27.12.2010 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 4,19. Обл.-вид. 3,04.
Наклад 100 прим. Зам. № 480.
Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
тел. 65-17-99. Chdpu_tipograf_208@gmail.com